

0/25

Nummer 1
februari 2002

€ 5,-

Tijdschrift over jeugd

De nieuwe jongerenwerker

Eten in internaten

Relaties in kaart

MATTHIEU KLEIN TANK

Wanneer de problemen zich opstapelen, weten ouders vaak niet waar ze het zoeken moeten. Het relatiediagram schept helderheid.

De gedragsproblemen van Stefan stapelen zich op, en ook op school blijkt het niet goed te gaan. Er breekt iets bij zijn ouders. Ze concluderen dat residentiële opvang de enige uitweg is. Maar een gezinsondersteuner haalt het relatiediagram te voorschijn en brengt het sociale netwerk van Stefan en zijn ouders in kaart. Daarmee wordt duidelijk hoe de situatie zo uit de hand kon lopen, en welke oplossingen er zijn.

Gezondheidszorgpsycholoog Luc Moer begon met het inschakelen van de sociale omgeving van een cliënt toen hij werkte bij een residentiële instelling. Hij werd enthousiast en richtte samen met Marga de Groot het bureau Community Support Nederland in Haren op. Het voorbeeld van Stefan laat zien wat met deze aanpak te bereiken is, vindt Moer. 'Een gezinsondersteuner stelde vast dat er vanwege de jarenlange problemen sprake was van burn-out bij de ouders. Bovendien was hun sociale netwerk erg klein. Als je altijd komt aanzetten met een onhandelbaar kind, maak je je ook niet geliefd. Toen ook nog bleek dat het niet goed ging op school, begonnen de ouders aan zichzelf te twifelen. Bied je op dat moment videohometraining aan, dan vraag je weer wat van ouders

die daar geen energie meer voor hebben.'

'Via weekendopvang zorgden we voor rust. Na overleg op school ging het daar weer beter. Toen zijn we het netwerk gaan bekijken. Het bleek dat kinderen in de buurt bang waren voor Stefan. En volwassen buurtbewoners snapten niet waarom hij zich zo vervelend gedroeg. Maar ze spraken met hun klachten alleen Stefan aan, z'n ouders wisten van niks. Wij hebben de buurt ingelicht en duidelijk gemaakt dat ze bij problemen beter met Stefans ouders kunnen praten. En we hebben mensen in het netwerk gevraagd of ze wat wilden doen om Stefans ouders te ontlasten.'

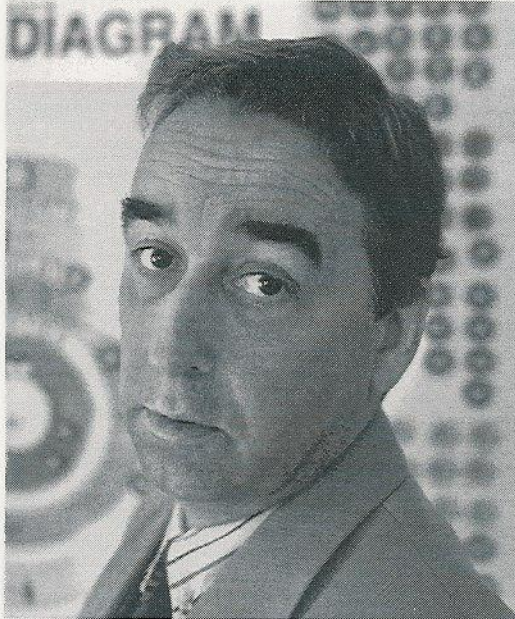
Naar een geschikte methode om bij deze vorm van community support in te zetten is lang gezocht, vertelt Moer. Het relatiediagram, bedacht door de voormalige leraar en mobiliteitstrainer John Schut uit Groningen, bleek uiteindelijk geschikt. Schut onderscheidt bij relaties vier basistypen, met ieder een eigen wijze van 'contractvorming'. Dat contract, wat je van de ander kunt verwachten, heeft consequenties voor de band die je met iemand opbouwt. Familieleden zoek je niet uit. Een intieme vriendschap kun je verbreken en iemand krijgt die status pas nadat

je diegene goed hebt leren kennen. Functionele relaties ga je juist aan vanwege voorwaarden vooraf: je bezoekt een huisarts omdat je weet dat die het soort hulp biedt dat je zoekt. Als laatste noemt Schut media-relaties: personen kunnen via een boek of een tv-programma invloed op iemand uitoefenen. Naast die vier basistypen zijn er ook nog drie mengvormen, bijvoorbeeld wanneer met de huisarts op de sportclub een persoonlijke vriendschap ontstaat.

Ieder relatietype wordt in een schietschijfachtig diagram weergegeven met een cirkel, waarin voor elke relatie een sticker wordt geplakt. Een rode nee-sticker staat voor een relatie die de cliënt afwijst, bijvoorbeeld met de vader vanwege seksueel misbruik. Een groene ja-sticker geeft een positieve relatie aan. Voor iets dat daartussenin zit is er het vraagteken. Naast het diagram staan nog vier velden: verboden toegang, verbinding verbroken, begraafplaats en reservebank. Die zijn bedoeld voor mensen waar de cliënt momenteel geen omgang mee heeft, maar die in het verleden wel een rol speelden of dat mogelijk in de toekomst gaan doen.

Het diagram biedt hulpverleners houvast bij diagnose, behandeling en ondersteuning. Ook de cliënt krijgt inzicht in de situ-

John Schut, bedenker van het relatiediagram: 'Cliënten willen wel veranderen, maar niet veranderd worden.'

atie. Het diagram werkt hierdoor emanciperend, is de overtuiging van Schut. 'Veel hulpverleners hebben de neiging zich boven de cliënt te plaatsen door psychologie te spelen of te proberen mensen te veranderen. Vaak willen cliënten dat helemaal niet. Als het uitgangspunt is: jij deugt niet, jij moet veranderen, dan wordt iemand die toch al onzeker is dat nog meer. Ze willen wel veranderen, maar niet veranderd worden. Via het relatiediagram krijgt een cliënt vragen als: met wie ga je om, met wie wil je omgaan, waar heb je behoefte aan en wie heb je daarbij nodig? Niet de persoonlijkheid van de cliënt maar diens behoefte en de mogelijkheden van het sociale netwerk staan centraal. We praten over de relaties die iemand onderhoudt en of die integer zijn. Dat ontspant mensen die gewend zijn dat er altijd door een therapeutische bril naar hen wordt gekeken.'

Werken met het relatiediagram is echt iets heel anders, merkte orthopedagogisch hulpverlener Marga de Groot. 'Als hulpverlener ben je snel geneigd problemen te signaleren. Nu zegt de cliënt zelf waar hulp nodig is. Geeft de cliënt aan dat er financiële problemen zijn, dan kijken we naar het netwerk

en vragen: van wie wil je daar ondersteuning bij? Met alle mensen die een rol willen spelen vormen we een steungroep. De cliënt denkt vaak: niemand wil me helpen. Maar als je contact zoekt met de relaties die de cliënt positief waardeert in het relatiediagram, blijkt dat er altijd mensen te vinden zijn. Vaak ontstaat er voor het eerst in jaren weer contact. Pleegouders, die zich vanaf het moment dat een pleegkind het huis uit gaat vaak genegeerd voelen, willen bijvoorbeeld best voorzitter van de steungroep zijn. Voor mij als hulpverlener is het nieuw om zoveel mensen erbij te betrekken. Vroeger zag je hoogstens een opa of oma. Als hulpverlener ga je op den duur meer naar de achtergrond. De casemanager houdt wel de vinger aan de pols.'

Het diagram onderscheidt een verbazingwekkend groot aantal relaties, zoals de bakker en de media. John Schut: 'Mijn filosofie is aanvankelijk maar zoveel mogelijk mensen op te nemen. Weghalen kan altijd nog. Vaak komen er verrassende dingen uit. Kennis over het gebruik van media als tijdschriften, radio en tv door de cliënt is belangrijk omdat veel mensen een groot deel van hun tijd doorbrengen met deze veilige eenrichtingscommunicatie. Jongeren vinden er hun rolmodellen. Als je weet wat iemand interesseert, snap je wat hem of haar beïnvloedt.'

Ook hulpverleners uit het verleden van de cliënt krijgen een plek in het diagram. Zo blijkt in welke hulpverleners men vertrouwen heeft en in wie men is teleurgesteld.

De inzichten leveren positieve resultaten op, vertelt Luc Moer. 'Vaak kan je bijvoorbeeld residentiële opvang voorkomen. De

wachtlijst daarvoor wordt snel korter.' Tot een besparing leidt dat niet per se. Residentiële opvang kost 136 euro per dag. Moer: 'Met het zorgkantoor hebben we afgesproken dat het op een andere manier net zoveel mag kosten.' Het relatiediagram is slechts een onderdeel van de hulpverlening. Indien nodig worden professionele hulpverleners ingezet voor problemen die niet door leken op te lossen zijn.

Het sociale netwerk betrekken bij de hulpverlening is niet nieuw, constateert Herman Baartman, hoogleraar Kindermishandeling aan de Vrije Universiteit Amsterdam. 'In de eerste jaren van de kindbescherming was het heel gewoon om het netwerk in te schakelen, deels ook omdat het gilde van professionele hulpverleners destijds veel kleiner was.' Baartman vraagt zich af of deze vormen van *community support* vaste voet aan de grond zullen krijgen. 'Het is voor een leerkracht niet moeilijk een leesmoeder in te schakelen. Maar zodra het welzijn van kinderen in het geding is, hebben professionals een grote angst voor het delen van verantwoordelijkheid.'

Zonder grond is die angst niet. Baartman kent zelf het voorbeeld van een kind dat met steun van het netwerk toch weer thuis geplaatst werd en vervolgens door de vader werd doodgeslagen.

Waarom zou je als hulpverlener eigenlijk een beroep doen op het netwerk? Baartman ziet twee motieven. 'De hulpverlening wordt geconfronteerd met steeds moeilijker doelgroepen en stuit steeds vaker op de grenzen van haar mogelijkheden. Dan is het logisch te kijken wat anderen in huis hebben. Dat is dus een keuze uit armoede. Er is ook een positieve benadering: wij hebben wat in huis, maar anderen wellicht ook. Hoe kunnen we dat combineren? Door de professionalisering van de hulpverlening is steeds meer buiten beeld geraakt wat de capaciteiten zijn van mensen die die opleiding niet hebben.'